

KIBRIS'IN STRATEJİK ÖNEMİ BAĞLAMINDA ADADA ASKERİ FAALİYETLER VE İLGİLİ TARAFLARIN ASKERİ GÜCÜ

Yazan: Ulvi KESER*

Özet

Kıbrıs Adası, özellikle Annan Planı'nın gündeme gelmesi sürecinde bir kere daha uluslararası kamuoyunun ilgi alanına girmiştir. Stratejik konumuna bağlı olarak, Türkiye'nin güvenlik bağlamında en hassas dengelerinden birisini oluşturan Kıbrıs Adası, başta İngiltere ve Amerika olmak üzere Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi ve Avrupa Birliği ülkeleri açısından da askeri önemini korumaktadır. Bugün gelinen noktada AB ve Annan Planı'nı destekleyenler tarafından hararetle savunulan konu ise, Türkiye'nin adadaki askeri mevcudiyetine derhal son vererek askeri gücünü geri çekmesi ve Kıbrıs'ta sadece bir tören birliği bırakmasıdır. Oysa bugün İngiltere, ABD, AB ülkeleri ve BM'e bağlı askeri güçler Kıbrıs'ta farklı nedenlerle de olsa görev başındadır. Coğrafi konumu göz önüne alınarak, İskenderun Körfezi'ne doğru uzanan bir uçak gemisine benzetilen Ada, her dönem stratejik önem ve özelliğini korumuştur Türk askerinin adadan geri çekilmesi, bugünkü şartlar çerçevesinde Türkiye açısından kabul edilemez bir durumdur

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Annan Planı, Avrupa Birliği, UNFICYP, Türkiye

Abstract

The island named Cyprus once more gets the attraction of the international public subsequent to the Annan Plan process. Regarding the strategical importance, the island being one of the most fragile balances for Turkey gets the importance in regard to the British, American, Greek and Greek Cypriot interests as well as those of European Union countries'. The fact that Turkish forces on the island come to an end immediately, that Turkish Forces withdraw from the island, and that Turkey keep a symbolic "ceremony company" in Cyprus is the talk of town, nowadays, especially backed by the European Union, and Annan Plan supporters. On the other hand, the British forces, some American forces, United Nations Peace Forces, and some EU forces are, due to various reasons, on duty in Cyprus. The island similar to an aircraft carrier leading towards İskenderun Bay in consideration of its geographical position seems in fact to be a multinational scene. Withdrawal of the Turkish military forces from Cyprus in the light of the present situation is unacceptable for Turkey.

Key Words: Cyprus, Annan Plan, European Union, UNFICYP, Turkey

* Dr. öğ. Yb. Maltepe Askeri Lisesi Komutanlığı/izmir

1-Giriş

Tarihin neredeyse hemen hemen bütün dönemlerinde Kıbrıs adası ilgi odağı olmuş ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Adanın her zaman dikkat çekici bir unsur olmasının temel kaynağı ise Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının tam ortasındaki stratejik konumudur. Özellikle Doğu Akdeniz'in düğüm noktasını teşkil etmesi, Türkiye ve Suriye kıyılarına olan yakınlığı, bunlara ilaveten Ege Denizi'nin giriş çıkışına etkisiyle Mısır ve Süveyş Kanalı'na olan yakınlığı göz önüne alındığında adanın stratejik önemi çok daha kolay anlaşılır. Ancak adanın tarihi dokusu, insan özellikleri, nüfus, kültür değerleri, sosyal hayat, dil, geleneksel yaşantı tarzı, yer altı ve yer üstü coğrafi karakteri gibi demografik özellikleri incelendiği takdirde adanın esasında Anadolu topraklarının bir parçası olduğu ortaya çıkacaktır.

Türkiye'ye bu kadar yakın bir adanın coğrafi, kültürel, tarihi ve sosyal açıdan da Anadolu'dan farklı olacağı düşünülemez. Jeolojik sebeplerle Anadolu'dan 70 kilometre kadar uzaklara çekilen Kıbrıs'la ilgili olarak¹ "Kıbrıs; coğrafi, tektonik, jeolojik ve iklim koşulları yönünden Anadolu'nun bir parçasıdır" denmektedir.² Ayrıca "Kıbrıs'ın ilk sakinlerinin Anadolu'dan geldikleri anlaşılmaktadır. Nitekim adanın kuzeyinde ve Anadolu'ya en yakın olan Karpaz yarımadası üzerinde, neolitik devre ait yerleşme yerlerinde elde edilen buluntular, Anadolu'da Hacılar ve Çatalhöyük neolitik kültürünü meydana getiren insanların, Kıbrıs'ta da iskan etmiş olduklarını açıklamaktadır. Kıbrıs'ın diğer yerlerindeki Prehistorik kültürler de Anadolu ile olan sıkı ilişkiyi göstermektedir."³ İngiliz Tarihçi Sir George Hill, "Ada hiçbir zaman Yunanistan'ın bir parçası olmamıştır. Kıbrıs, Bizans imparatorluğu tarafından Yunanistan'ın ve Ege bölgesinin bir parçası olarak ele geçirilmedi. Kıbrıs kilisesi, Doğu Ortodoks kilisesinin Otosefal bir üyesiydi. Bundan dolayı dille birleşen din Kıbrıslıların Yunan kökenli olduğu fikrinin gelişmesini sağladı" demektedir.⁴ Kıbrıs taş devrinden itibaren ırk, maddi kültür ve dil bakımından Anadolu'ya bağlı kalmıştır. Doğudan Fenikeliler ve batıdan da Egeliler ve Frenkler de Kıbrıs'a gelerek yerleşmişlerse de, bunlar eski çağda azınlık teşkil etmişlerdir. Etnik çoğunluk yerli Kıbrıslılar, yani Anadolu'lulardır.⁵

Coğrafi, kültürel ve demografik yapı itibarıyla Anadolu yarımadasının bir parçası olduğu belirtilen Kıbrıs adasının Türkiye açısından en önemli stratejik özelliği ise coğrafi konumundan gelmektedir. Askeri strateji bağlamında tartışılmaz bir öneme sahip olan coğrafi konum, deniz gücü ile bir araya getirildiğinde tartışılmaz bir üstünlük sağlayacağı da kesindir. Deniz gücünün ve coğrafyanın azami şekilde kullanılması sadece askeri güvenlik konusuyla değil, ayrıca ekonomik ve politik menfaatlerle de ilgilidir. Kara Avrupa'sına karşı deniz gücünü kullanarak tarih boyunca gücüne güç katan İngiltere göz önüne

¹ Mustafa Haşim Altan, Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik Ve Spor Bakanlığı Yayınları 39, Ankara, 1997, s. 3.

² V. Frey, Türkei Und Zypern, handbuch der Geogr. Wiss. Baud Vorder-und Süd-Asien, Postdam, 1937, s. 86.

³ Uluslararası ilişkiler Ajansı, Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, İstanbul, 1992, s. 9.

⁴ Sir George Hill, A History Of Cyprus, Londra, 1952, s. 17.

⁵ Afif Erzen, "Kıbrıs Tarihine Bir Bakış", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s. 82.

KIBRIS'IN STRATEJİK ÖNEMİ BAĞLAMINDA ADADA ASKERİ FAALİYETLER VE İLGİLİ TARAFLARIN ASKERİ GÜCÜ

alandığında bu durum daha iyi ortaya çıkar. Özellikle deniz taşımacılığının ve ticaretinin gelişmesi doğal olarak deniz ticaret yollarının, buralardaki pazarların ve kaynakların ve özellikle de bu bölgelerdeki hassas coğrafi noktaların korunması ve güvenlik çemberine alınmasını gündeme getirdiğinden Kıbrıs adası Türkiye için çok büyük önem arz etmektedir. Alfred Mahan'ın jeostratejik teorisine göre deniz hakimiyetinin dünya hakimiyeti anlamına geldiği, denizlere hakim olanın dünyaya hakim olacağı düşünülecek olursa adanın önemi bir kat daha artar. Elde mevcut güçlerin ve kaynakların zenginliğine ve avantajlarına rağmen denizde bu avantajları kullanamamak kontrol ve hakimiyetin karşı tarafa geçmesine neden olacaktır. Jeostratejinin değişen unsurları olarak politik, askeri, sosyal ve ekonomik güçler birer tehdit vasıtası olmasının yanında ilk ve ara tehdit hedefleridir.⁶ Öte yandan coğrafi güçler ise tehdiye açık olan hedefler olarak ortaya çıkar. Bununla beraber coğrafi konum, coğrafi bütünlük ve stratejik kaynaklar bağlamında coğrafi özellikler tehdit için kullanılabilir özellikler olarak da düşünülebilir. Süveyş kanalı, Basra Körfezi, Kıbrıs adası bu bağlamda ilk akla gelenlerdir. Türkiye'nin güney emniyeti açısından hayati önem taşıyan Kıbrıs, düşman eline geçtiği takdirde "vatanın karnına saplanmış bir hançer gibi"⁷ olacaktır. Denizaşırı ticaret yapılması, bunun gerçekleştirilebilmesi için de güçlü bir donanmaya sahip bulunulması ve güvenli ticaret için denizlerde kritik noktaların, adaların, adacıkların, dar geçitlerin,⁸ kritik sahil şeridinin kontrol altında tutulması gerekmektedir. Güçlü bir donanmaya sahip olmak, kritik coğrafi noktaları kontrol altında tutmak; denizlerin mutlak hakimi olmak anlamına gelmektedir. Özellikle bugün gelinen noktada Kıbrıs adasının Akdeniz'de bu kadar hassas bir coğrafyada yer alması önemini bir kat daha arttırmaktadır. Bugünün dünyasında global jeopolitik güç merkezi olarak görülen Amerika Birleşik Devletleri, kıtasal jeopolitik güç merkezi olarak görülen Çin, İngiltere ve Fransa yanında bölgesel jeopolitik güç olarak Türkiye; Ortadoğu'dan Balkanlara ve Orta Asya'ya açılan kapı üzerindedir.⁹ Bu coğrafyada hakim güç olmak isteyen bir ülkenin Akdeniz'de sabit bir üs konumundaki Kıbrıs adasını göz ardı etmesi beklenemez. Mustafa Kemal Atatürk'ün Antalya'da bir tatbikat esnasında belirttiği üzere "Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir."¹⁰ Böylece

"Akdeniz'in medeni çevresinde her zaman sevilmiş, fakat hiç sevmemiş fettan bir kız olan",¹¹ Ortadoğu'nun anahtarı, bir atlama taşı ve dünya ticaret, petrol ulaşımı ve Asya ile Avrupa'yı birbirinden ayıran Boğazlar

⁶ Suat İlhan, Jeopolitik Duyarlılık, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1989, s. 47.

⁷ Hasan Ali Yücel, Kıbrıs Mektupları, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1957, s. 111.

⁸ Amerikalı teorisyen ve ilk deniz stratejistlerinden Amiral Albert Thayer Mahan'ın da belirttiği üzere coğrafyayı ön plana çıkartmak suretiyle deniz gücünü kullanmak son derece önemlidir ve bu durum ulusların yazgısını değiştirebilecek güçtedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz'e açılma isteği, bugün Katar'dan Almanya'ya, Akdeniz'den açık denizlere kadar Amerikan üslerinin geniş bir yelpazeye dağılması, Amerika'nın askeri gücünü bütün bu bölgelerde koruma ve idame ettirme düşüncesi bu yüzdendir.

⁹ Harp Akademileri Komutanlığı, Bugünün ve Geleceğin Dünya Güç Merkezleri ve Dengeleri ile Türkiye'ye Etkileri, İstanbul, Mayıs 1994, s. 48.

¹⁰ Ulvi Keser, Kıbrıs 1914-1923 Kıbrıs'ta İngiliz Esir Kampları Fransız Ermeni Kampları ve Atatürkçü Kıbrıs Türkleri, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Lefkoşa, 2000, s. 5.

¹¹ Hasan Ali Yücel, Kıbrıs Mektupları, Ankara, 1957, s. 7.

**KIBRIS'IN STRATEJİK ÖNEMİ BAĞLAMINDA ADADA ASKERİ FAALİYETLER VE İLGİLİ
TARAFLARIN ASKERİ GÜCÜ**

ile Asya ve Afrika'yı birbirinden ayıran Süveyş Kanalı bölgesinde Hazar, Aden ve Hürmüz su yollarının arasındaki konumuyla önemli bir üs olan Kıbrıs için eski İngiliz Başbakanlarından Disraeli de "Batı Asya'nın anahtarı" olarak bahseder.¹² Kıbrıs'ta hakim olan bir askeri gücün Kafkaslardan Balkanlar'a, Basra Körfezi'nden Orta Asya'ya kadar çok geniş bir yelpazede stratejik askeri açılımlar gerçekleştirebileceği göz önüne alınacak olursa Kıbrıs'ın önemi bir kere daha ortaya çıkar. Özellikle Basra Körfezi-Hürmüz Boğazı-Babülmendep Boğazı-Kızıldeniz-Girit-Malta-Cebelitarık Boğazı petrol ulaşım hattının en hassas noktalarından birisinde yer alan Kıbrıs adası, bu konumuyla Avrupa'nın Ortadoğu ve Uzakdoğu ile ticaretini sağladığı hat üzerinde de yerini almaktadır.¹³ Söz konusu bu ticaret hattı küresel ve kıtasal jeostratejik açıdan gerek ABD, gerekse AB üyesi ülkeler için son derece önemlidir. Küresel egemenlik konseptini benimseyen ve askeri, politik ve ekonomik alanda dünyanın bir numarası ve dünyanın jandarması konumuna gelmek isteyen ABD, yurttaşı Mahan'ın teorilerine uygun olarak deniz gücünü Akdeniz'den açık denizlere kadar yayma ve deniz ulaşım güzergahlarını kontrol ve denetleme altına alma telaşındadır. Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında, bu kıtaların hemen hemen hepsine aynı mesafede bulunan ada, Girit ile birlikte su geçiş yollarının da üzerindedir. Bu bağlamda bakıldığında Kıbrıs adasının coğrafi özelliği ve deniz gücü bağlamında Türkiye'nin ekonomik, politik ve askeri güvenlik açısından konumu Mahan'ın¹⁴ jeopolitik konseptinin hala geçerliliğini korumakta olduğunu göstermektedir.

Ada sadece Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler açısından da önemli değildir. Başta Yunanistan olmak üzere, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve son dönemde Avrupa Birliği üyesi ülkeler de adanın kendi çıkarları açısından önemini farkındadırlar. Doğu Akdeniz'de jeopolitik önemine bağlı olarak Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında kilit noktada bulunan ada her dönem stratejik önemini korumuştur. Stratejik açıdan Doğu Akdeniz'in düğüm noktasını teşkil eden Kıbrıs adası, Anadolu ve Suriye kıyılarına olan yakınlığı, Ege Denizi'nin giriş ve çıkışma etkisi ve Mısır ile Süveyş Kanalı'na olan yakınlığıyla İngiltere için de önemli bir adadır. 'Bir düşmana ya da saldırı hedefine coğrafi olarak yakın olmanın avantajı'¹⁵ da göz önüne alınınca, Doğu Akdeniz ve çevresi, Ortadoğu ve Hindistan'daki çıkar ilişkileri ve politikası açısından stratejik öneme haiz bu adanın İngiltere açısından tek kusuru ise Osmanlı İmparatorluğu'na ait olmasıdır. 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos

¹² Atilla Atan, "Yeni Bir Türk Devletinin Doğuşu-Kıbrıs", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S. 14, Ankara, Nisan 1986, s.57. Ayrıca bkz. Huriye Sevay Öznacar, "Batılmayan Ada Kıbrıs", Kıbrıs Mektubu Dergisi, Ankara, Kasım 1996, Cilt 9, No.7, s. 23.

¹³ Nejat Eslen, "Kıbrıs'ın Stratejik Önemi", Cumhuriyet Strateji, 18 Nisan 2005, Sayı 42, İstanbul, s. 8.

¹⁴ Amerika Birleşik Devletleri Deniz Akademisi mezunu olan Alfred Mahan (1840-1914) 1890 yılında yayımladığı "Deniz Kuvvetinin Tarihi Etkisi "1660-1783" isimli eseriyle tanınmaktadır. Askeri bağlamda donanmanın ve denizlerin önemini tarihten değişik örnekler almak suretiyle ortaya koyar. Mahan, dünya gücü olabilmek için denizlere hakim olmak gerektiğini savunur.

¹⁵ Alfred Thayer Mahan, a. g. e., s. 52.

**KIBRIS'IN STRATEJİK ÖNEMİ BAĞLAMINDA ADADA ASKERİ FAALİYETLER VE İLGİLİ
TARAFLARIN ASKERİ GÜCÜ**

(Yeşilköy) Antlaşması¹⁶ sonrasında Rusların ilerlemesini önlemek maksadıyla İngiltere, Osmanlı Devleti'ne yardım talebinde bulunur.¹⁷ Ayastefanos Antlaşması'nın Türklerin lehine ve çıkarlarına uygun hale getirilmesine çalışacağını belirterek¹⁸ Kıbrıs'ın yönetiminin geçici olarak kendisine devredilmesini ister.¹⁹ 4 Haziran 1878'de²⁰ Hariciye Nazırı Safvet Paşa ve İngiliz Elçisi Ostan Henry Layard²¹ arasında Yıldız Sarayında²² iki maddelik nihai antlaşma imzalanır²³ ve yıllık 92.986 Sterlin icar karşılığında²⁴ Kıbrıs adası "mader-i aslisinden (öz anasından) ve ağuş-i şefkat ve merhametten (ana kucağından)"²⁵ ayrılır ve İngiltere'ye verilir.²⁶ Ancak İngilizler bu parayı da Kıbrıs'tan toplayıp öderler.²⁷ 17 Temmuz 1878 tarihinde İngilizlere ait 400 kişilik bir Hint Bölüğü Malta'dan Larnaka Limanı'na getirilir.²⁸ İngiliz Hükümeti'nin adanın idaresini ele almasıyla beraber pek çok Yunanlı, İngilizlerin adanın yönetimini kısa bir zaman içinde Yunanlılara devredeceğini düşünür ve Rum Ortodoks Kilisesi İngiliz idaresine yazılı müracaatta bulunarak "Yunanistan'ı istiklaline kavuşturan İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak ettirmesini" talep ederler.²⁹ Daha sonrasında ise Osmanlı İmparatorluğu'nun da Birinci Dünya Savaşı'na girmesi sonrasında İngiltere adayı tek taraflı olarak ilhak ettiğini açıklar. Lozan Antlaşması'nın hemen sonrasında ise antlaşma hükümleri

¹⁶ Rusya ile Osmanlı imparatorluğu arasında Atastefanos (Yeşilköy)'da 3 Mart 1878 tarihinde Osmanlı imparatorluğu adına Hariciye Nazırı Safvet Paşa ve Berlin elçisi Sadullah Bey tarafından imzalanan 29 maddelik antlaşmadır. Buna göre Karadağ'ın geleceği kurulacak bir komisyonca belirlenecek, Sırbistan'a istiklali verilecek, Romanya'nın istiklali kabul edilip Osmanlı tarafından bu ülkeye tazminat verilecektir. Bulgaristan'a bazı imtiyazlar verilecek Manastır ve Selanik bu ülkenin toprakları içinde kalacaktır. O. imparatorluğu, Rusya ve Avusturya'nın onaylayacağı islahat hareketleri Bosna-Hersek'te derhal uygulanacaktır. Girit, Yanya, Teselya ve Rumeli'nin Hıristiyanların çoğunlukta olduğu bölgede ve Ermenilerin olduğu yerlerde de aynı islahat hareketleri uygulanacaktır. Rusya'ya büyük miktarda tazminat ve pek çok bölgeler bırakılacaktır. Bu antlaşmaya göre Rusya, Balkanlar ve Bulgaristan'da kesin bir nüfuz kazanmış, arazi ve nüfus açısından Güney Avrupa'ya kadar inmiştir. Bakınız; Mufassal Osmanlı Tarihi, ö.Cilt, istanbul, 1963, s.3224-3227.

¹⁷ Colin Thubron, Journey Into Cyprus, Middlesex, 1986, s.217.

¹⁸ Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.Cilt, istanbul, 1963, s.3334

¹⁹ Uluslararası İlişkiler Ajansı, a. g. e., s. 24.

²⁰ İbrahim Artuç, Kıbrıs'ta Savaş Ve Barış, İstanbul, 1989, s. 31.

²¹ Abdülhaluk Çay, Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963, Ankara, 1989, s. 14.

²² Uluslararası İlişkiler Ajansı, a. g. e., s. 24.

²³ Nasim Zia, Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçiş Ve Adada Kurulan İngiliz idaresi, Ankara, 1975, s. 39.

²⁴ Halil Fikret Alasya, Kıbrıs Tarihi Ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara, 1964, s.112.

²⁵ Harid Fedai, Müsevvid-zade Avukat Osman Cemal, Adsız Kitap, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik Ve Spor Bakanlığı Yay.-35, Lefkoşa, 1997, s.8. Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt 1, Ankara, 1953, s. 401-402.

²⁶ Esasında bu durum, İngiltere'nin Akdeniz'deki uzun vadeli stratejisinin bir parçası olarak, Mahan'ın da belirttiği üzere "barış zamanında, kati barış bir ülkeyi işgal ederek, ya satın alarak ya da antlaşmayla" sahil noktalarındaki bazı seçilmiş bölgelere yerleşerek yapılan işgal uygulamasına da uyar. Akfred Thayer Mahan, Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi, Q,Matris Yay., Eylül 2003, istanbul, s. 44.

²⁷ Salahi R.Sonyel, "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı?" .Belleten, Cilt XLII, Sayı 165-168, Ankara, 1978, s.741. Hasan Fehmi, A'dan Z'ye Kıbrıs, İstanbul, 1992, s.33.

²⁸ Robert Stephens, a. g. e., s. 70.

²⁹ Rauf R. Denktaş, Rauf Denktaş'ın Hatıraları, Cilt III, istanbul, Mart 1997, s. 20.

**KIBRIS'IN STRATEJİK ÖNEMİ BAĞLAMINDA ADADA ASKERİ FAALİYETLER VE İLGİLİ
TARAFLARIN ASKERİ GÜCÜ**

İngiltere tarafından 6 Ağustos 1924 tarihinde tasdik edilir.³⁰ O güne kadar Türk tebaası olarak görülen Kıbrıslı Türklerden İngiliz uyruğuna geçmek ve adada kalmak veya Türk tâbiyetine sahip olarak adayı terk etmek ve Türkiye'ye göç etmek isteyenlere tanınan bu haklarla yaklaşık pek çok Kıbrıslı Türk de kayıklar, tekneler veya vapurla Türkiye'ye göç eder.³¹ 10 Mart 1925 tarihinde İngiliz Kralı V.George'un emriyle de Kıbrıs bir Taç Koloni (Crown Colony) haline gelir.³²

Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemde adayı Çanakkale Cephesi'nde esir alınan Türk askerleri için kamp haline getiren İngiltere'den sonra Fransızlar da 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi sonrasında işgal ettikleri Çukurova bölgesine sevk ettikleri Ermeni Doğu Lejyonu'nun her türlü askeri eğitim faaliyetini İngiltere'nin büyük desteğiyle adada gerçekleştirebilir.³³

³⁰ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, Kıbrıs Sorunu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi yay., İstanbul, 1975, s. 7.

³¹ Haşmet Muzaffer Gürkan, Bir Zamanlar Kıbrıs'ta, Lefkoşa, 1996, s. 91.

³² Ulvi Keser, Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2005, s. 5.

³³ Legion D'Orient olarak bilinen bu askeri güç daha önce Kasım 1916 tarihinde Arap yarımadasındaki askeri faaliyetler için tesis edilmiş olmasına rağmen, Kıbrıs'taki birlikle ilgisi yoktur. Mısır'da kurulan Fransız Ermeni Lejyonu sadece Arap yarımadasında görev yapmasına rağmen, İngiltere'nin desteğiyle Kıbrıs'ta yeniden kurulan birlik ise Anadolu'da ve Çukurova bölgesinde 1921 tarihli Ankara Anlaşması'na kadar görev yapar, İngilizlerin Çanakkale cephesinde esir aldığı Türk askerleri için Mağusa'nın Caraolos/Karakol bölgesinde kurduğu esir kampının da içinde bulunduğu garnizonda Fransızlara her türlü askeri, lojistik destek sağlanır. Musa Dağı'ndan Fransız gemileriyle Port Said'e getirilen Ermenilerle özellikle Çukurova bölgesinden toplanan Ermeniler, ayrıca başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Fransa'dan Arjantin'e kadar farklı ülkelerden toplanan Ermeniler de Mağusa'daki Monarga Ermeni kampına getirilir. Bu kampta Ermeni lejyonerlere askeri eğitim Fransız subaylar tarafından verilir. Bütün bu faaliyetlerin başında ise Yarbay (daha sonra Albay) Romieu bulunmaktadır. Adanın kuzeyinde veya batısında kampın açılması konusunda İngilizlerin müsaade etmesiyle beraber Kıbrıs'ta Ermeni kamplarını açmakla görevlendirilen Albay Louis Romieu 4 Eylül 1916 tarihinde posta uçağıyla Marsilya'dan ayrılarak Mısır ve Kıbrıs'a gider, İngiliz yetkililerle görüşmeler yapar, kampın kurulacağı yer konusunda tespitlerde bulunur ve Fransa Savaş Bakanlığı'na bir rapor verir, İngiliz Hükümeti Yüksek Komiserinin (Genel Valisi) görüşleri ve adanın doğal kaynaklarını çok iyi bilen bir yetkilinin tavsiyelerine uyarak Mağusa'nın 24 kilometre kuzeyinde deniz kıyısı olan, meskenin olmadığı, devlete ait, suyu bol olan ve yeni su kuyuları açma imkanının bulunduğu yeri seçen Albay Louis Romieu çalışmaları hızlandırır, İngiliz Dışişleri Bakanlığı ile Fransız Dışişleri Bakanlığı arasında yapılan görüşmelerden sonra bu toplantıların sonucu alınmadan hemen bölgeye intikal eden ve konuyla ilgili çalışmalara başlayan Port-Said'deki Fransız Askeri Şefi Yarbay Bremond'un 10 Eylül 1916 tarihli raporu Kıbrıs Genel Valisi'nin adaya Ermenilerin-özellikle de kadınların ve çocukların getirilmesinden pek de hoşlanmadığını, bu memnuniyetsizliğin daha çok mali yükün İngiltere tarafından karşılanmasından kaynaklandığını gösteriyor. Boğaztepe (Monarga) bölgesinde kurulacak Ermeni askeri kampının Karakol bölgesindeki İngiliz esir kampına yakın olması ve iki kamp arasındaki bölgenin Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber askeri eğitim alanı olarak kullanılması Fransız ve İngilizlerin bu konuda da işbirliği içerisinde olduklarını çok net bir şekilde gösterir. Fransızlara ait bu kampın istihkamla ilgili bütün yapım, onarım ve bakım işleri başlangıçta adaya Ermenilerin getirilmesine pek de taraftar olmayan İngiliz Genel Valisi Sir John Eugene Clauson'un Türk savaş esirlerinin bulunduğu esir kampına yaptığı denetleme esnasında esir kampındaki hastane yapımı ile ilgili olarak büyük takdirini kazanan Kraliyet İstihkam Birliği'nden Yüzbaşı E. H. D. Nicolles'dir. Gerek İngilizlerin Mağusa'daki askeri faaliyetleri, gerekse esir kampındaki Türk askerleri ve Ermeni kampındaki faaliyetler 1916 yılından itibaren tesis edilen 4. Tayyare Bölüğü tarafından keşif ve istihbarat faaliyetleri çerçevesinde takip ve kontrol edilir. Sina cephesine gönderilinceye kadar bu bölüğün başında Üsteğmen Mithat Tuncel görev yapmaktadır. Bu tayyare bölüğünün istihbaratı sonucunda hazırlanan bir raporda ise "...Monarga mevkiinde öteden beri mevcut ordugahta beş bin kadar Ermeni askeri vardır. Bir miktar Fransız zabitan ve küçük zabitanı tarafından bunlara muallimlik edilmektedir. Bu Ermenilerin İskenderun, Dörtöyl, Suriye taraflarından getirildiğini

KIBRIS'IN STRATEJİK ÖNEMİ BAĞLAMINDA ADADA ASKERİ FAALİYETLER VE İLGİLİ TARAFLARIN ASKERİ GÜCÜ

İkinci Dünya Savaşı döneminde Akdeniz'in ortasında sabit bir uçak gemisi pozisyonunda İngiliz ordusuna büyük lojistik katkı sağlayan ada aynı önemini daha sonraki dönemde de koruyacaktır.

Bir devletin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda ön plana çıkan unsurlar; vatan ve milletin bölünmezliği ile bağımsızlığı, ekonomik menfaatler, bölgesel güvenlik ortamlarının sağlanmasıyla ilgili çıkarlar ve ulusal değerlerin korunmasıyla ilgili çıkarlar olarak sıralanabilir. Ulusal çıkarları derecelendirmek gerektiğinde karşımıza çıkan hususlar ise bunların ölüm kalım derecesinde, hayati öneme haiz, çok önemli ve önemli olarak sıralanabileceğidir.³⁴ Bu sıralama çerçevesinde Kıbrıs adası Türkiye açısından hayati ulusal çıkarlar çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu çıkarların korunmasında en son çare savaş olmakla birlikte askeri güç kullanımı da söz konusu olabilir. Söz konusu bu güç gösterisinin ne şekilde olacağı ise zamanın şartlarına bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Bununla birlikte sağlam devlet geleneklerine sahip ülkelerin ince diplomasi ve dış politika yanında ülke menfaatlerinin ön plana çıktığı dönemlerde zaman zaman güç kullanımı veya en azından güç gösterisinde buldukları da akıldan çıkarılmamalıdır. Bu bağlamda özellikle Kıbrıs gibi stratejik güvenlik ve Kıbrıslı Türklerle olan kan bağı nedeniyle Türkiye'nin kendisine yakışan sağlam ve dik duruşu her şart altında sergilemesi gerekmektedir.

akdemce Mersin'de yakalanan casus Selim söylemişti." denilmektedir. Öte yandan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması'nın imzalanması da gerekçe gösterilerek Kıbrıs'ta tesis edilen Ermeni kampları kapatılır, kampla ilgili her şey İngiliz Esir Kampı Komutanı Yarbay Motherwell tarafından teslim alınır. Kampla ilgili her türlü malzemeye oluşturulan bir askeri komisyon tarafından el konulur. Kampta bulunan Ermenilerin adayı terk etmelerine müsaade edilir ve bu Ermeniler gemilerle adadan ayrılır. Bu kampta ölen Fransızların ve Ermenilerin Monarga'da bulunan mezarları 1940'11 yıllarda Kıbrıs'taki Fransa Büyükelçiliğimin girişimleriyle oradan alınarak Fransızlar Larnaka'daki Fransız mezarlığına, Ermeniler de yine Larnaka'da bulunan Ermeni mezarlığına nakledilir. Larnaka'da mezarları ve kimlikleri bilinen Ermeni Doğu Lejyonu mensubu iki asker ise Pierre Christophe Besson ile Georges Gagneron'dur. Doğu Ordusu'nda çavuş olarak görev yapan Hbesson 23 Ocak 1878 tarihinde doğmuş, 12 Kasım 1917 tarihinde Monarga'da görev sırasında hayatını kaybetmiştir. 359. Piyade Alayı mensubu olan söz konusu çavuşun birlik kayıt numarası 8862, sicil numarası ise 276'dır. Erbaş Gagneron da Monarga'da görev yapmakta olup 13 Mayıs 1895 tarihinde Paris'te doğmuştur. Savaşta aldığı yara sonrasında Kıbrıs'taki sihiye ambulansında hayatını kaybetmiştir. Söz konusu bu askerin hangi tarihte hayatını kaybettiği bilinmediğinden Anadolu'da mı yoksa başka bir cephede mi hayatını kaybettiği konusu belli değildir. 175. Piyade Alayı mensubu olan bu asker 8962 kayıt numarası ve 464 Auxonne sicil numaralıdır. Her iki askerin kayıt numaralarının 8.000'den daha büyük rakamlar olması, Monarga'daki Ermeni Doğu Lejyonu mensuplarının sayısının belli dönemlerde 9.000'e yaklaştığını göstermektedir. Daha önce Monarga'daki mezarlıkta 3'ü yol kestiği için Rumlarca öldürülen, diğerleri kendi ecelleriyle ölen toplam 20 Ermeni ve 3 Fransız'a ait mezarlar bulunmaktadır. Söz konusu mezarlıklardaki Ermeni lejyonerler ve Fransızlar için her yıl 11 Kasım tarihinde Larnaka'da bulunan askeri misyonun da katılımıyla askeri anma töreni düzenlenmektedir. Bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Ermeni Doğu Lejyonu'nun kampının bulunduğu Monarga bölgesinde bu kampa ait tesislerin büyük bir kısmı hala ayakta. Bu tesisler arasında büyük bir karargah binasıyla bir kilise ön plandadır. Ayrıca çeşitli sebeplerle hapis cezasına çarptırılanlar için kullanılan bir mağara da aynı kışlanın içindedir. ATAŞE, K.2680, D.210, F. 1-24, 26 ve 27. Söz konusu bu kampla ilgili hava fotoğrafları ve bilgi için bkz. ATAŞE, K.2680, D.210, F.1-37, 1-63, 1-64, 1-65, F.1-59, 1-60, 1-61, 1-62. Kıbrıs'taki Ermeni Doğu Lejyonu'nun faaliyetleriyle ilgili olarak bkz. Ulvi Keser, Kıbrıs 1914-1923 Fransız Ermeni Kampları İngiliz Esir Kampları ve Atatürkçü Kıbrıs Türkü, Akdeniz Haber Ajansı Yay., No.17, Lefkoşa, 2000.

³⁴ Cihangir Dumanlı, "Anadolu'nun Batı'dan Kuşatılması", Cumhuriyet Strateji, 18 Nisan 2005, Sayı 42, İstanbul, s.6-7.

KIBRIS'IN STRATEJİK ÖNEMİ BAĞLAMINDA ADADA ASKERİ FAALİYETLER VE İLGİLİ TARAFLARIN ASKERİ GÜCÜ

Öte yandan özellikle soğuk savaş döneminde, savunma stratejisini ön plana çıkartan ve kuzeyden gelecek muhtemel bir tehlikeye karşı savunma planları içerisinde olan Türkiye'nin değişen dünya konjonktüründe tehdit değerlendirmelerini gözden geçirmesi ve "caydırıcılık, topyekün savunma, ileri cephe savunması" gibi stratejileri benimsemesi kaçınılmaz olur. Kıbrıs sorununa bu bağlamda bakıldığı takdirde adanın stratejik konumu ve ilgili tarafların bu adaya neden bu kadar önem verdikleri de ortaya çıkacaktır. Ada, bir sorun olarak ve İngiltere'nin ev sahipliğiyle 1955 yılında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında yapılan görüşmelerde masaya yatırılır. Aynı günler Yunanistan'ın da Kıbrıs'ta Michael Mouskos'un ateşlediği Megali idea çerçevesinde adayı Yunanistan'a bağlamak amacıyla başlattığı kamuoyu yaratma çabalarının ortaya çıktığı dönemdir. Daha sonra Başpiskopos Makarios olarak ünlenecek olan Michael Mouskos'un girişimleriyle adada yapılan ve Kıbrıslı Türklerin katılmadıkları sonucu önceden belli plebisit % 99 gibi bir çoğunlukla adanın Yunanistan'a bağlanması talebini ortaya çıkartır. Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların kağıt üzerinde planladıklarının gerçekleşmemesi üzerine Kıbrıs konusu 1954 yılında ilk defa Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na getirilir. Burada çıkan sonuç da Rumlar ve Yunanistan açısından iç açıcı değildir. Masa başında ve diplomasi yoluyla adayı ilhak edemeyen Yunanistan ise bu sefer emekli Yarbay Grivas'ı ve onun komutasındaki EOKA teşkilatını devreye sokar ve adada 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren kanlı ve karanlık bir dönem başlar. Önce İngilizlere karşı başlayan terör ve yıldırma hareketleri daha sonra Kıbrıslı Türklere ve EOKA'nın şiddet eylemlerine destek vermeyen masum Rumlara da yönelir. Kanlı bir devre yaşamaya başlayan Kıbrıs adası, 16 Ağustos 1960 tarihinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlüğü altında Kıbrıslı Türklerin ve Rumların eşit haklara sahip oldukları Kıbrıs Cumhuriyeti'nin - kurulduğunun duyurulmasıyla yeni bir süreç daha yaşamaya başlar. Bu araştırmada adanın askeri ve stratejik açıdan önemine bağlı olarak adadaki askeri faaliyetler ve bugünkü durum ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bunları daha iyi irdeleyebilmek için adanın özellikle 1960'lı yıllardan itibaren geçirdiği evrelere bakmak faydalı olacaktır.

2- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve KTKA

Londra ve Zürih'te görüşülen ve 19 Şubat 1959 günü kabul edilip imzalanan³⁵ ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısını ortaya koyan anlaşma Kıbrıs'ta % 60'ı Rumlardan, geriye kalanı da Türklere oluşacak 2000 kişilik bir ordu öngörmektedir.³⁶ Varılan anlaşmanın belki de en önemli maddesi garantör devlet sıfatıyla Türkiye'ye gerektiğinde adaya tek taraflı olarak müdahale hakkını sağlayan dördüncü maddesidir. Ayrıca burada Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında bir askeri ittifak anlaşmasının yapılacağı da belirtilir. Böylece Garanti Anlaşması anayasa hükmünde olacak ve bu esas maddeler arasına alınarak anayasaya da geçirilecektir. Bugün itibarıyla Türkiye'nin Avrupa Birliği

³⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.01.38.227.17.

³⁶ Anlaşmanın 14. maddesine göre Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısının onayıyla burada söz konusu edilen 2000 kişilik güce azaltılabilecektir. BCA., 030.01.38.227.17.